

Rötter i Upplands-Bro I Håbo-Tibble och Håtuna-området

En cykelfärd i fäders spår på 1950-talet	Lambert Wahlberg
Från Kungsängen till Håbo-Tibble och Håtuna	
Ur "Minnenas bok"	Irma Hådell
Från ett soldattorp i Håbo-Tibble	

- * *En cykelfärd i fäders spår på 1950-talet*
- * *Indelta soldater i Håbo-Tibble*
- * *Gårdar, torp och människor*
- * *Stockholmsskildringar*
- * *Ångbåtsfärd till Negelstena*
- * *När mormonismen kom till Håbo-Tibble*

I det följande återges två berättelser skrivna av syskonen Lambert Wahlberg (f.1913) och Irma Hådell (f. 1899).

Den första berättelsen är en lätt bearbetning av en text som författats av Lambert Wahlberg. Delar av den har återgivits i hembygdsboken *Det hände i Upplands-Bro*, 1984. Då var författaren ännu okänd. Originaltexten överlämnades till Börje Sanden av Bengt Andersson, Bro, som av sina föräldrar fått överta en gammal anteckningsbok med svarta pärmar. Föräldrarna bodde i Fågelsången vid norra delen av Lejonaldalssjön. En man som de träffat några gånger, när han cyklat runt i bygden, lämnade boken till dem och sa att den bättre hörde hemma i dessa trakter. Bengts föräldrar kunde senare inte erinra sig namnet på den som överlämnat boken.

I början av 1990 hade Bertil Wahlberg, Sundbyberg, kommit att läsa *Det hände i Upplands-Bro*. Han tyckte sig känna igen utdragen ur den svarta anteckningsboken. Han tog kontakt med Börje. Vid ett sammanträffande 90-02-01, då Bertil hade med sig andra svarta anteckningsböcker som hans far hade lämnat efter sig, konstaterades att Bertils fader Lambert Wahlberg var författaren. Handstilen i de olika böckerna överensstämde.

Han berättade också att hans faster Irma Hådell, född 1899, hade skrivit en bok om sin levnad och att där fanns en del upplysningar om förhållandena i Håbo-Tibble. 1990-06-12 berättade Irma vid en bandad intervju om sina minnen från sin morfars och mormors hem i soldattorpet med rotenumret 68 under Helgesta. Vid detta tillfälle fick UKF ett exemplar av hennes bok. Det är en levnadsbeskrivning över Irmas släkt och dess förgreningar.

Hon börjar sin släkthistoria i Håbo-Tibble hos soldaten August Hådell och hans hustru Sofia Ulrica Strömmer, som i sin tur var dotter till soldaten Carl Olof Strömmer i Jädra.

August Hådelles rotebönder fanns i Helgesta. Torpbyggnaden finns inte kvar, men platsen kan lätt åter-

finnas. På kommunens kulturhistoriska karta, baksländan av Turistkartan från 1982, är platsen benämnd Fågeltäppan; se Lambert Wahlbergs berättelse här nedan. Håtuna Håbo-Tibble socknars hembygdsförening gjorde 1982 en utfärd i bygden, varvid platsen besöktes med Lambert Wahlbergs berättelse som guide.

De två berättelserna är mycket läsvärda med sitt målande språk och värdefulla upplysningar om förhållanden i början av 1900-talet.

Lambert Wahlberg är född 15/2 1913. Han dog 13/5 1985, således efter att vissa delar av hans berättelse publicerats i hembygdsboken. Han är dotterson till August och Ulrica Hådell. Han föddes och levde större delen av sitt liv i Nacka. Han arbetade som traversförare på dåvarande Atlas-Diesel från 1928 till sin pensionering. Han förde regelbundet dagboksanteckningar över små och stora händelser på företaget, vilka publicerades i bokform i samband med att Atlas-Copco firade 100-års jubileum 1973. Dessa biografiska data har erhållits av sonen Bertil Wahlberg.

Originalen har ingen rubrik. Det förefaller som om Lambert aldrig skrev berättelsen helt färdig. I originalet, som är skrivet med bläck, har ett flertal "rättelser" och tillägg gjorts med blyerts. Dessa är ibland mycket svåra att läsa. Vid bearbetningen har emellanåt dessa tillägg ibland utnyttjats.

1992 gjorde Börje Sanden en bearbetning, avsedd för Vad hände egentligen? Andra boken. Vissa direkta fel har ändrats utan kommentarer: ex att gränsen mellan Uppland och Södermanland gick vid Stäket. Wahlberg har menat gränsen mellan Stockholms- och Uppsala län, som vid den aktuella tidpunkten gick där; ålderdomshemmet i Västtibble låg inte i apotekarbostaden utan i provinsialläkarbostaden. Uppgiften om att nyckeln på Nyckelstenen vid Torsätra skulle ha med Mariakyrkan i Sigtuna att göra har helt tagits bort; Mariakyrkan fanns ju inte år 1187 när Sigtuna plundrades av ryska vikingar. Den felaktiga uppgiften om Nyckelstenen kan man fortfarande finna i en del guideböcker.

När Wahlberg talar om sockenstugan i Håbo-Tibble torde han mena fattigstugan, han berättar att Kaspar bodde där.

I Stockholmsskildringen talas bl a om Parmbron och Bomslupsbron. 'Bron' det handlar om är samma 'bro' som i namnet Skeppsbron, d.v.s den gamla benämningen på träkajerna runt Gamla Stan. 'Parm' var ett mått på hö; Parmmätargränd heter ännu i dag en gata vid Norrmälarstrand.

I den bearbetade versionen har rubriker lagts in; Hådells släktförhållanden har sammanförts till ett avsnitt.

Irma Hådells berättelse står som inledning i "Minnenas bok" författad av Irma Hådell 1979.

En cykelfärd i fädens spår på 1950-talet

Av Lambert Wahlberg, Nacka. 1913 - 1985.

Kungsängen - Västra Ryd

Från Enköpingsvägen mellan Kungsängen och Bro stationer leder häradsvägen fram till Håbo-Tibble kyrka. Avståndet dit är 16 km. Man har då tillryggalagt 29 km från Stockholm.

När man på väg mot Håbo-Tibble passerar *Stockholms-Näs kyrka*, som lär förskriva sig från 1300-talet far man också förbi en gammal samlingsplats enligt vad en minnessten som står rest framför kyrkan har att förtälja. Dess inskrift lyder "Till minne av mötet mellan riksföreståndaren Sten Sture d.ä. och ärkebiskop Jakob Ulfsson i juni 1502 då Sveriges allmoge var samlad på Näs äng. Stockholms-Näs hembygdsförening reste stenen 1945."

Vägen går här fram förbi bebyggelsen vid kyrkan. Den leder fram genom åkrar och fält och snart har man *Västra Ryds kyrka* framöver i slutet av en raksträcka av vägen.

Tranbygge - Lövsta - Negelstena

En av gårdarna man far förbi i Ryd är *Tranbygge* medan nästa stora gård, som är Lövsta, är belägen i Håbo-Tibble. Där ser man en flik av *Lejondals sjöns* silverglittrande yta, inramad av mörk granskog, och vid vars strand det på 1890-talet uppförda *Lejondals* slott är beläget. Det lär vara Upplands yngsta. Här står nybyggda sportstugor invid vägen, men också några stugor av den äldre bebyggelsen; dagsverkstorp under Lövsta gård som nu tagits i bruk för sommarnöjen.

En plats invid sjön vid *Långvreten* kallas *Näshagen* eller *Nashagen* och där finner man resterna av en gammal stuga, av vilken bara en del av skorstensstocken återstår. Den var i mitten av 1800-talet bebodd av en f.d. soldat som hette Holmström-Strömer. När han blivit överårig som soldat hade han fått den som fristad efter att ha måst lämna sitt boställe i Jädra till förmån för en yngre förmåga.

Vid Lövsta leder en biväg genom skogen ned till *Negelstena* gård vid Mälaren, medan häradsvägen fortsätter vidare förbi *Parkstugan* och *Mariedals* gård, av vilka den senare nu genomgått en del förändringar. Sålunda har gårdshuset i höjd minskats med en våning, stallet och ett par andra byggnader har rivits. Första gången gården omgestaltades var under 1800-talet, under Nyströms tid eller tiden däromkring, då den styckades och nya gårdar i grannskapet uppstod. På 1920-talet innehades gården av lantbrukare Olsson. Han hade i sin tjänst en man som hette Hedström, vilken, när Olsson sålde gården och flyttade till Stockholm, köpte den intilliggande *Parkstugan*. Den stod då obebodd efter en sömmerska "Stina i Parken" som flyttat in till kyrkbyn. Han byggde sedan på stugan med en våning, uppförde en lagård på en grund som redan fanns och brukar där nu ca 8 tunnland jord.

Under sin tjänst hos Olsson hade Hedström till uppgift att bl.a. bygga om logen; på den dansade ungdomarna om midsomrarna. Han fällde timmer i skogen som transporterades ner till Vallby, viken mitt-

för Sigtuna och han körde mjölk till mejeriet i Jädra om morgnarna.

Västtibble provinsialläkareboställe och apotek

Namnet på nästa ställe ett par hundra meter bortom Mariedal har av någon anledning kallats Strömmingsbacken. Därifrån har man utsikt över Håbo-Tibble kyrkby, med kyrka, klockstapel och gårdar, som ligger i rad utefter vägen och man ser ända bort till grannsocknen Håtuna, där man kan ana Mälaren i ett blått dis nere i en dal. Borta vid Jädra finner man gamla mejeriet som var byggt på den tiden då det ännu inte fanns mjölkbilar och mjölkpallar och då bönderna måst frakta mjölken ända fram till järnvägsstationen. På denna plats i Väst-Tibble har funnits *apotek* och *provinsialläkarboställe*. Den senare byggnaden inrymmer nu ålderdomshem sedan gamla sockenstugan vid kyrkan blivit otidsenlig. Den finns dock ännu kvar och är även den bebodd av ett äldre par som båda tidigare varit gifta på skilda håll. Mannen mest känd under namnet "Kasper".

Från *Strömmingsbacken* och fram till *Svängsta* har vägen en delvis ny sträckning sedan den rätats ut på bekostnad av åkerjord. Den leder parallellt utanför den gamla vägen förbi Svängsta med *nyöppnad Konsumbutik*. Vi följer gamla vägen förbi gårdarna och sockenstugan fram till kyrkan.

Håbo-Tibble kyrka

Medan trakten runtomkring den, vad bebyggelsen och landskapets konturer beträffar ständigt skiftat utseende har *kyrkan* stått sig oförändrad genom århundradena, likt ett tidlöst monument. Upp på en

vindflöjel på taket läses årtalet 1559, vilket dock inte är kyrkans egentliga byggnadsår. Detta torde ligga längre tillbaka i tiden vid 1250-talet eller 1300-talet, då de flesta andra av Upplands medeltidskyrkor blev byggda, ofta för ändamålet att vara gårdskyrka för någon stor egendom i trakten. Valvmålningarna i kyrkan är från 1400- och 1500-talen och predikstolen daterar sig från 1707. Intill kyrkan står klockstapeln med årtalet 1787 som helt nyligen blivit reparerad, då det myrhärjade och multna trävirket blev ersatt med nytt. Det lyser ännu omålat.

Inne på kyrkogården finner man en gravsten vars guldförgyllda bokstäver omtalar att detta är f.d. soldaten Hådells familjegrav. Ca fyra meter till höger om den står sedan 60 år ett enkelt träkors över Ulrica Holmström-Strömer som dog i sockenstugan. Hon var maka till f.d. *soldaten Holmström-Strömer* i Jädra. Det berättas att hennes make blev förd in till sjukhuset i Uppsala och att han avled där, och att dödsbudet inte blev meddelat till änkan förrän efter tre veckor, då mannen redan var begravd i staden.

På kyrkogården finner man också *svärdsmanen Glans'* grav och andra soldatgravar vilka kan vittna om att Håbo-Tibble varit en bygd för indelta soldater.

Fattigstugan

Jag passade på att hälsa på inne i *fattigstugan* hos fru Johansson och Kasper och blev bjuden på kaffe, och färskt bröd, ty gumman hade nyss bakat. Kasper är i 70-års åldern och har den infödde stockholmarens jargong i sitt tal. Han är född i Gamla stan och kom till Håbo-Tibble först för 20-25 år sedan. Han pratade om Gamla stan, att där känner han många av gubbarna, t ex "Gille" en f.d typograf Andersson, Janne och Krans

som är två f.d. rallare m.fl. och dom vet alla vem Kasper är.

Han talade om att han för en tid sedan varit inne i stan och köpt ett parti cyklar på polisauktion, dem han låtit frakta hem på lastbil, varpå han rustat upp och sålt dem. En hade han dock sparat för eget behov, en damcykel, för den är det lätt att komma upp på sa Kasper. "Säj, hallå där, man måste väl ha kommunikationer, sa han och pratade på.

Tre ord som ständigt återkom under hans ordflöde var just "Säj, hallå där".

Han bjöd på en pilsner som han varit borta vid Svängsta och köpt och talade om sina arbeten runt om i socknen, bl a med att måla.

Vi är naturligtvis du med varann, Vad heter du, sa han och sträckte fram handen. Här har du min kratta, "Säj, hallå där" och så fortsatte han att prata i ett. Gumman satt tyst bredvid och lyssnade och såg belåten ut, och berättade sedan litet om *dragon Alm*, som haft sitt boställe invid den gård där hon en gång varit bondmora innan hon blev änka. Kasper viskade vid ett tillfälle vilka omständigheter som gjorde att hon blev det: bonden hade varit inne i Stockholm och sålt produkter från gården, hyrt ett rum över natten och blivit bestulen på plånboken med alla pengarna, varit tvungen att belåna kavaj och väst för att få ihop till en krona, som resan hem kostade. Kort tid därefter hade man funnit honom död i ladugården. Detta viskade Kasper i nästan andaktsfull ton som om dessa händelser imponerade på honom. Gumman tycktes vara hjältinnan i dramat för honom.

Hon berättade att dragon Alm varit liten och satt till växten men att han tagit sig mycket händigt upp på hästryggen. När han återkom från mötena red han

ända fram till stugdörren och lät sedan sin gumma leda ned hästen i stallen. Det gjorde han aldrig själv. Hon erinrade sig också *Hådells stuga* där hon brukade ha sin väg förbi, när hon varit och hämtat korna. Då blev hon ofta inropad och bjuden på kaffe liksom gumman Hådell blev bjuden på kaffe hos fru Johansson när hon gick till *handelsboden i Håbolund*. Gumman Hådell talde mycket om gamla saker, om den tid då hon varit i tjänst hos pastor Robbert i Håbo-Tibble sade fru Johansson. Snart tackade jag för att fortsätta och var då välkommen tillbaka: Du har bara att stiga in, sa Kasper.

Aske och Tjusta

Jag for nu vägen ned förbi kyrkan och bort mot Håbolund, där jag vek av in på en väg som förde fram till *Aske gård*, som sedan 1872 varit i grevarna *Lewenhaupts* ägo. Där ser man en gammal dammanläggning som möjligen varit en reservoar för vattnet som drivit *Aske kvarn*, och där står *telefonhuset* där en gång i världen "Lovisa vid Aske kvarn", som hon kallades, och som var syster till Ulrica Hådell varit telefonissa.

Vid Aske står nu ett nybyggt magasin i stället för gamla *Aske loge*, på vilken det dansats om midsomrarna sedan så lång tid tillbaks någon kan minnas. Nu är dansen vid gården om midsomrarna, efter det att gamla greven dött, endast till för gårdens folk. Förr, på 1890-talet, dansades det också på nya logen vid Kvarnibble.

Jag tog sedan vägen förbi *skolhuset i Tjusta*, byggt redan på 1800-talet, för att fortsätta åt Håtuna till en bekant familj. I skolhuset pågick ett möte av något slag, men mötesdeltagarna hade tagit sig en paus och

satt ute på trappan och rökte. Jag passade på att fråga var denna familj bodde och blev upplyst därom: Då skall ni fortsätta åt Håtunahållet tills ni kommer fram till ett kapell, det ser Ni var det står, för det är under reparation, och sedan fortstätta ytterligare ca 25 meter. Ta då av in på en väg åt vänster så kommer Ni fram. Jag följde anvisning och kom mycket riktigt fram till stugan, som stod i en dunge ute på ett fält.

Äldsta sonen i familjen arbetade i Sigtuna och for fram och åter morgon och kväll. Han cyklade och rodde. Äldsta dottern, som är anställd i Stockholm berättade om en olycka med *Håtunabussen*, som nyligen kört i diket, varvid några personer skadats och måst föras till sjukhus.

Dragon Alms stuga och sten

Jag återvände nu till Håbo-Tibble igen. Vid Svängsta vek jag nu av för att fortsätta över *Durkgärdet* och ta en titt på dragon *Alms stuga och sten*. Dragon Alm finns inte mer, han dog i 80-års åldern för ett 10-tal år sedan, men hans stuga står kvar och framför den minnesstenen som Almen reste; han var en skicklig och ofta anlitad stenhuggare och har bl.a. huggit ut *stenen vid Bålsta gästgivargård* som erinrar om dragornas samlingsplats.

Stenen framför stugan, försåg han med följande text: "På denna plats med omkräts har varit boställe åt ryttaren för *Ålsta rusthåll* vid *Sigtuna skvadron* av Kungl. Liv. Regm: tet till häst, den sista ryttaren furiren no 16 J.V. Alm. reste stenen till minne av den indelta soldaten åt kommande släkten år 1938". Stenen pryds av ett emblem och en ryttare med fälld lans.

Stugan ovanför stenen som nu är bebodd av nytt folk är dock inte det ursprungliga Ålsta dragontorp.

Den här stugan har tidigare varit bebodd av en murare, som för övrigt var tysk. Den gick då under benämningen *Murarkojan*. Före muraren bodde här en skomakare och stugan kallades då *Skomakarkojan*. Alm bebodde till en början det ursprungliga Ålsta dragontorp, som före honom innehafvs av svärdsmanen Glans farfar, som även han var dragon. Men som detta boställe var gammalt och förfallet hade Alm vid ett tillfälle köpt *Murarkojan* och flyttat över till den. Såsom texten i stenen upplyser var Alm den siste dragonen i Håbo-Tibble, där hans rotebönder hade varit Almström på *Ålsta gård* och f.d. sergeant Söderström.

Soldat Glans

Blickar man från Almens sten och snett över gårdet syns den stuga som svärdsmanen Glans bebodde och där nu hans 76-åriga änka bor kvar. Glans, vars föräldrar hade varit dragonfolk vid *Långvreten*, var jämte Alm den sista indelta soldaten i Håbo-Tibble. Sitt boställe tog Glans någon gång omkring sekelskiftet när detta stod nybyggt. Det hade då överflyttats till denna plats från *Kyrkbytorp* beläget mellan Strömmingsbacken och Svängsta, där det varit bebott av soldat Hållen för vilken *Mariedal* varit rotegård. Efter styckningen av denna gård kom soldatbostället på sin nuvarnade plats att stå på mark vars nya ägare var lantbrukare Strandberg, och hans gård blev då den nya rotegården. Strandbergs uppodling av det då vattensjuka *Durkgärdet* var en nyodlarbragd på den tiden.

Folket i Håbo-Tibble minns soldat Glans som en gladlynt och hurtig karl; långa uppvidna mustascher prydde hans ansikte och han tog sig väl ut i uniform, den han brukade vara iförd när han for att hälsa på

döttrarna i Stockholm. Hans blick var oförfärad, och som den rediga karl han var blev han ofta anlitad för uppdrag inom socknen. Vid hans begravning var Upplands regemente representerat; det hölls minnesvärda tal då det bl.a. yttrades att hans fäder klädit blodig skjorta; en händelse som det stod att läsa om i tidning -en den gången.

Soldat Hådell - "Hälj i Fågeltäppan"

Från Almens sten fortsatte jag utmed åkerkanten bort mot den plats där soldat Hådells boställe varit beläget. Hagmarkerna efter Ålsta utgjordes av svårframkomlig terräng, och snår och stängsel hindrade framkomsten. Utanför låg gårdet med mogen råg och vete och ett stort dike som kostat många dagsverken.

Framkommen till platsen fann jag att av stugan återstår inte mer än en övervuxen grund som bildar en kulle. Det väl upptrampade gångarna och stigarna är för länge sedan igen växta, av ladugården återstår bara multnat timmer i gräset, gårdsgården är borta, potatiskällaren är igenrasad o s v. Men i källan glittrade vattnet fortfarande blankt och klart, de vildvuxna körsbärsträden står med bär, och tegarna ligger nu som då uppodlade, men efter att ha återgått i rotegårdens ägo. Stugan hade redan i början av 1920-talet börjat förfalla undan för undan tills den efter ett 10-tal år revs.

Det var på 1860-talet Hådell tillträdit sitt soldatboställe; han efterträdde en äldre soldat på platsen: *Hälj i Fågeltäppan*. Fågeltäppan hade emellertid även det varit ett illa förfallet boställe, liksom Ålsta gamla dragontorp, och därför hade regementet beordrat att ett nytt skulle uppföras i dess ställe. Det blev byggt ett stycke bortom Fågeltäppan och blev den stugan som

soldat August Hådell och hans hustru Ulrica kom att bebo under en tidrymd av mer än 50 år.

Hådells rotebönder hade varit Ekström i *Håbolund*, vars gård var att anse som stamrotegård, vidare var det slaktare Johnsson och Carl Fredrik Carlsson i *Häljesta* samt Bartelsson i *Bälby*. Stugan stod här ovanför Durkgärdet och invid sta skog. Den var vitrappad och innehöll ett rum och **kök**. I **ladugården** fanns bås för två kor och ett utrymme för gris, medan hönsen fick ha sitt tillhåll uppe på stugvinden dit en stege ledde upp som stod rest utanför kammarfönstret. Förutom vretarna hörde en liten täppa eller kålgård till soldatbostället. Framför stugan växte vinbärsbuskar, rosenbuskar och körsbärsträd som bildade en lövsal. I *kålgården* stod ett äppelträd som dock dog ut efter en vinter med sträng kyla.

Regementsmötena i Uppsala

En gång om året hade Hådell att fullgöra ett tre veckor långt möte vid regementet vid *Polacksbacken* i Uppsala. Dit begav han sig till fots eller med skjuts efter avtal med någon bonde. Chef för regementet var general von Knorring och bland officerarna fanns en som hette Ankarkrona. Bland manskapet bar en korpral namnet Mars och en annan namnet Grip. Grip var för övrigt regementets längsta karl. Bland de äldre indelta soldaterna var korpral Ryd den mest kände. Övningarna hölls på Polocksbacken vars högsta punkt benämndes Taktiska krönet och där löd kommandoorden: Höger rätta er! Mot rytteriet! Gruppering till fyrkant! m fl. Soldaterna övades också på större manövrar av vilka en hölls i Waksala och en annan i Härkeberga.

Under fritiden vid förläggnings brukade soldaterna samlas vid sina skrin eller "kistor", vilka de medfört hemifrån och som innehöll mindre persedlar: strumpor, linne osv. Soldaterna var förlagda i tält och deras mäss bestod av ett vanligt stånd där, allt från skosmör-ja till brännvin tillhandhölls. På kvällen klockan nio hölls korum då hela regementet grupperades i öppen fyrkant framför vakten och fältpastorn läste en kort bön. Efter de tre veckornas slut erlade soldaterna tre kronor till regementets pensionskassa, varefter det var att återvända hem till torpen igen. Det var med stor förväntan soldaterna såg fram mot dessa sina regementsmöten.

Pliktstugan

När familjen Hådells fem barn som alla voro flickor kommit till världen blev det knappt med brödet i stugan och Hådell var tvungen att arrendera jord. Ett stycke av Durkgärdet bakom ladugården odlade han upp till potatisland. Han var också tvungen att vid olika tillfällen leja arbetskraft för att hinna med. Den lejda hjälpen bekoms från "Pliktstugan" som en backstuga ett stenkast från soldatbostället kallades och som var bebodd av en ensamstående man. "Pliktstugan" var ett namn som stugan fått och som den ensamboende mannen var orsak till. Denne ansåg nämligen, att han för sin existens emellanåt måste skjuta ett villebråd inne i skogen, knipa en höna vid någon gård eller begå inbrott i visthusbodarna och matkällare i Kyrkbyn. När dessa olagligheter blev anmälda för fjärdingsman var denne snart på det klara med var han hade att söka förövaren, varpå det givitvis följde förhör och böter, eller "plikt". Det var därav namnet hade kommit.

Andra namn som givits på personer i trakten voro "Hasarot" och "Pillitranten"

Soldat Hådell

En eller ett par kor hörde till soldat Hådells djurbestånd, en hette en gång Majros och hon hade sitt mulbete i Carl Fredriks hage som en hagmark nära stugan kallades efter dess ägare Carl Fredrik Carlsson i *Häljesta*. När betet tog slut på den platsen ledde Ulrica korna till *Slangviks skog* bortom *Negelstena*.

Till Ulricas uppgifter hörde att gå med post för regementet; det kallades "gå med order." Det var meddelanden till soldater. Då drog hon på sig stövlarna för att t ex gå till Viden i Ryd. Hon gick på morgonen och var tillbaka på kvällen.

Flickorna läste i Tjusta skola måndagar och torsdagar tillsammans med läsarna från Håtuna. Efter att ha läst fram för pastor Holmdal i Håbo-Tibble, som kallades "jolmdal" därför att han på grund av ett yvigt skägg talde otydligt reste dottrarna undan för undan in till den hägrande huvudstaden. Där kom en i tjänst hos kapten Axberg i franska värdshuset, som var kapten på ångfartyget Norra Sverige, det som senare förläste. Hon blev bekant med en kusk vid kungliga stallen, som hette Litzén och som blev far till hennes två barn. Man trodde att Litzén, sedan han slutat anställningen i Stockholm, tagit tjänst hos en greve i Finland. En syster till henne kom även hon i tjänst hos kapten Axberg och blev sedan som gift bosatt i Solna. Tredje systemen blev efter olika anställningar i Stockholm gift och bosatt i Nacka. De två övriga emigrerade till Amerika.

Det har berättats om Hådell att han försökte utforska sina släktskapsförhållanden men att han inte kom-

mit längre tillbaka i tiden än till sina föräldrars samtida. Han hade dock vetat om att hans farfar hetat Hök utan att ha något personligt minne av denne. Han talade aldrig om sin släkt eller om sina föräldrar, tystlåten som han var, trots att han hade god talförmåga. Hådell hade vissa karaktärsegenskaper som stundom kom till uttryck. Han hade även humor fast han så sällan visade det. Bestämmdhet kunde han också visa. Sprit smakade han inte, hade bara tagit en gång, men sedan aldrig mer. Han hade ett tvåradigt dragspel som han spelade religiösa melodier på då han kompade takten med ena foten. Tidningar voro sällsynta i soldatbostället, där fanns ibland bara någon religiös tid-skrift, och så förstås psalmboken och bibeln.

Hådell var sparsam och ekonomiskt sinnad. En gång när oroande rykten om banker nått honom hade han tagit ut hela sitt sparkapital, en tre å fyra hundra kronor, dem han lagt ned i en kopparkittel som han grävt ned och sedan täckt över med en trave ved.

När han var i 50-års åldern hade han haft planer på att flytta till Stockholm och där starta vedaffär eller någon liknande rörelse, vilket dock ej kom att förverkligas.

Borta är också "Pliktstugan" där vildvuxna syrener och äppelträd är de enda som vittnar om att platsen varit bebyggd. Hedström i Parkstugan har en teg nedanför detta ödetorp.

Negelstena

Fortsätter man vidare åt detta håll är man strax framme vid Negelstena, som är en av de större gårdarna inom socknen och vars anor sträcker sig tillbaka ända till medeltiden. Namnet har gården fått efter en märklig sten som finns i gårdens park. I den är bilden av en

nyckel = negel, inristad, som enligt sägen säges ha blivit gjord av en borgare från staden Sigtuna. Detta skulle ha inträffat år 1187, när hedniska kareler härjade och brände i staden. Borgaren hade vid detta tillfälle fört en nyckel med sig till denna plats, grävt ned den och ristat in bilden av den i stenen. En liknande nyckelsten finns vid *Torsätra* i Västra Ryd. Enligt en annan tradition var det där, som karelerna förlorade nyckeln när de drog tillbaka till sitt land.

Negelstena vars gårdshus brann ned för tre å fyra decennier sedan ägdes omkring sekelskiftet av grosshandlare Söderström. Han hade affär i Stockholm och sågs ofta som passagerare på ångfartyget Uppland. Då brukade han stå uppe på kommandobryggan bredvid kaptenen och röka cigarr. Andra ägare av gården har varit överstelöjtnant Ennes, som innehade den i mitten av 1800-talet. Om honom heter det att han vidtog åtgärder för vargars utrotande. I slutet av 1700-talet ägdes Negelstena av hovjunkaren Karl Vilhelm Iserhjelm. Vidare har gården ägts av slakten Valsare.

Med ångbåten Upland från Stockholm till Negelstena

Så fortsätter vägen över gården, ned förbi dess trädgård och bort mot Mäljarstranden. Där finns numer varken *Sjötorpet*, Sjöbodarna eller ladan kvar, bara den gamla ångbåtsbryggan, men den ligger kantrad i förfallets tecken. *Ångfartyget Uppland*, byggt 1874, som anlöpte Negelstena, upphörde med trafiken på denna trad år 1930, då den insattes på linjen Stockholm - Svartsjö. Efter ombyggnad och namnbyte går fartyget nu i färjetrafik mellan Klara strand och Drottningholm.

I Stockholm hade Uppland sin tilläggsplats vid Munkbron tillsammans med *Aros*, *Hillersjö*, *Skokloster*, *Viking*, *Tessin*, *Nya Svartsjölandet* m.fl. mälarbåtar. Var det nu vid midsommartiden och Uppland skulle avgå, var fartyget på sedvanligt sätt klätt med björklöv och blommor runt om rellingarna. Det var fullsatt av resglada passagerare, som skulle fara ut till sina sommarnöjen eller som enbart företog en lustresa längs Mälarens fagra stränder. Upplands befälhavare gav några signaler i skeppsklockan för att påskynda eventuella passagerare på kajen och däcksmanskap stod beredda att dra in landgången och stänga rellingsportarna, ty nu skulle fartyget avgå. Kaptenen gav därefter några signaler i maskintelegrafan och Uppland backade ut och resan begynte.

Färden gick över Riddarfjärden, varifrån det *pågående stadshusbygget* kunde beskådas, förbi Långholmen med badande, Essingeöarna, Ekensbergs varv med docka och förankrade fartyg och fram genom sundet nedanför Kungshatt, där på en sten vid stranden en vitmålad linje visade hur högt Mälarvattnet stod vid vårfloden 1904. Uppe på berget syntes den väldiga plåthatten avteckna sig som en silhuett mot den blå sommarhimmeln. Om den berättar sägnen att den blivit uppsatt till minne av att en kung en gång tappat sin hatt på denna plats, när han kommit ridande undan fienden och hästen störtat sig utför branten och simmande tagit sig över till motsatta stranden.

Vid Stäket, där gränsen mellan Stockholms- och Uppsala län går, svängdes bron, byggd på 1860-talet, upp för att släppa igenom fartyget. Det gled fram mellan bryggor och pollare och under tiden blev det uppehåll för vägtrafiken som ännu mest bestod av hästfordon och som här erlade broavgift. Denna slo-

pades inte förrän vid den nya brons tillkomst 1927, sedan broavgifter betalats i mer än 100 år. Färden gick vidare genom *Tärnsundet*, där mörk granskog växte ända nere vid stranden, förbi ljusa björkhagar och ut på vida fjärdar med stränderna i fjärran i ett blått disigt töcken.

Negelstena-området

Efter ca tre timmars gång, sedan *Runsa* i Ed och *Munkholmen* passerats och efter det att ett antal bryggor anlöpts bland dem *Granhammar* och *Thorsåtra* inne på Rydlandet, gav kaptenen åter en signal med ångvisslan, ty nu hade Negelstena brygga dykt fram bakom en udde och syntes den vita sjöboden till höger och det röda Sjötorpet i bakgrunden.

Fartyget skulle åter lägga till. När fiskare Eriksson, som bodde i sin stuga invid stranden, hörde signalen begav han sig genast fram till bryggan eftersom det var hans uppgift att ta emot trossen och angöra fartyget. För den sysslan begärde han sedan en 25-öring av var och en passagerare som gick i land.

Också Jansson i Sjötorpet kom ner för att se om det fanns gods med för gården, liksom han om morgnarna lastade ombord mjölkflaskorna, dem han sköt ut på en tralla på spår på bryggan. Från bryggan ledde en körväg över det väldiga oöverskådliga Norrgärdet varifrån *Kranskojan* syntes i en glänta uppe i *Slangviks* skog. Den kallades så därför att den varit bebodd av en f.d. soldat som hette Krans, vilken med sin stora familj emigrerade till Amerika. Många år senare besöktes stugan av en sonson till Krans när han gjorde en resa till Sverige. I *Kranskojan* hölls bönemöten och i den intilliggande s.k. *Alphyddan* och det döptes nere i sjön även vintertid, då en vak högs upp.

Från körvägen vek en avtagsväg fram mot *Täljeby* där en stuga var bebodd av gamla f.d. anställda på Negelstena gård. Framme vid *Negelstena* ledde vägen uppför backen förbi trädgården på den ena sidan och parken med en magasinsbyggnad på den andra sidan. Bortom trädgården syntes det *gamla skolhuset* och framöver fanns bebyggelsen runt om gården. I gårds-
huset hade i sin ungdom soldat Glans' hustru varit i tjänst. Man fortsatte sedan över *Stallgården*, med ett djupt dike över vilket en spång var lagd, vidare genom ett skogsparti, med gårdsgårdar och stättor, och snart skymtade Pliktstugans gavel fram i en upphuggning i skogen. Då var det bara att följa stigen utmed gårdsgården fram till Hådells boställe, där regementstavlan på väggen under takåsen upplyste om att här bodde en soldat.

Soldaten Hådells släktförhållanden

August Hådell var född i Fittja socken den 15/2 1846 där hans föräldrar hade varit soldaten Anders Carlsson Hådell och dennes hustru Anna Cajsa, född Hedström. Fadern var från Biskopskulla och modern från Malma i Härkeberga. Detta år 1846 var enligt den tidens almanacka det "5848:e året ifrån det Verlden skapades" och detta år upphörde den urgamla köpen-
skapsförordningen.

Under Augusts uppväxttid hade koleran härjat i landet och krävt många offer. För att skydda sig mot farsoten gjorde man vid den stora gården Hessle i Fittja, som äges av patron Tersmeden, upp eldar under stora tjärfyllda grytor för att röken skulle ta död på bacillerna. Man gick och bar på kopparplattor, som hängdes i band runt halsen därför att man trodde att kopparskyddade mot koleran; det av den anledningen

att staden Falun med sin koppargruva hade undgått farsoten.

Augusts far var den förste i släkten som bar namnet Hådell. Det troliga är att han fått övertaga detta namn efter sitt boställes förre innehavare, som brukligt var eller att han erhållit det vid regementet. August, som var ende sonen, blev landsbygden trogen medan ett par systrar flyttade till Stockholm, där de fick anställning på *Rörstrands porslinsfabrik* Till Stockholm begav sig också modern, när hon blev änka. Hon blev bosatt på Stora Gråbergsgatan och försörjde sig som *månglerska på Hötorget*. Hon var mycket ruschig som sådan och besökte stundom sonen i Håbo-Tibble, från vilka tillfällen Augusts döttrar mindes henne. Hon kom då med båt till Negelstena, hade många paket med sig och var mycket välkommen. Hon dog på Sabbatsberg 30/11 1901.

Anders Carlsson Hådells föräldrar hade varit soldaten Carl Carlsson Høk på Håga soldatboställe i Biskopskulla, och dennes hustru Catharina, född Giers. Catharina Giers, var född i Giresta socken, var av vallonsläkt och härstammade möjligen från någon av de vallonsläkter som brukspatron De Geer i mitten av 1600-talet införskrev till landet. Hennes far som var från Nora hade dock frångått fädrens yrke och i stället blivit soldat med nr 2 i rullorna. Det hade funnits flera soldater i släkten. En hade varit artillerihantlangare och en, som hette Carl Vahlqvist, hade omkommit under det finska fälttåget år 1788. Under Carl Vahlqvists tid vid Upplands regemente hade en trupp om 850 soldater deltagit i det stora slottsbygget i Hagaparken utanför Stockholm. Detta arbete måste dock avbrytas vid krigsutbrottet då soldaterna över-
skeppades till Finland.

När Carl Carlsson Hök, som var född den 16 sept 1784 blev indelt soldat uppgick anställningsåldern i regel till omkring 17 år. En mönstergill karl skulle vara över 17 år men under 30 år. Även lades stor vikt vid att soldaten kunde uppvisa ett kraftigt skägg eller långa uppvridna mustascher. Reglementet för soldater föreskrev i slutet av 1700-talet att ingen fick vara kortare än 168 cm.

I Carl Carlsson Höks äktenskap med Catharina Giers föddes fem barn, nämligen Johanna, som var född den 30 sept 1810, Carl Gustaf, som var född den 5 nov 1815, Johan Erik, som var född den 7 okt 1818 samt tvillingarna Fredrik och Anders som var födda 25 okt 1823.

I Biskopskulla bodde vid denna tid en pojke som hette Erik Jansson och var son till en bonde i Landsberga by. Som vuxen skulle han komma att göra sig känd över hela landet som en religiös fanatiker. Som barn hade han en gång ridit faderns hästar i vall och därvid råkat falla ned från hästen och skadat sig i huvudet. Sedan den dagen blev han som en annan person. Han deltog inte mer i ungdomens dans och lekar, och han tycktes ha blivit grubblande. Han kände sig kallad att predika Guds ord och bildade en sekt som kom att kallas Erikjansarna. Han blev förföljd för sina villoläror, for av och an i landet och måste slutligen emigrera till Amerika, dit ett stort antal av hans trogna följde honom. Där kom han och hans sekt att grunda ett samhälle, som efter födelsesocken fick namnet Bishopshill. I Amerika blev han slutligen mördad av en landsman som kommit att fatta agg mot honom. Präster i Biskopskulla under 1800-talets förra hälft voro bland andra pastor Per Vesterlund och fältpastor Anders Swanbeck.

Carl Carlsson Höks föräldrar hade varit torparen på Prästgårds ägor i Biskopskulla Carl Persson och dennes hustru Brita, född Ersdotter. Carl Persson var född i Långtora och Brita var från Vallby i samma socken. Hon var dotter till Erik Eriksson och dennes hustru Brita född Michelsdotter. Carl och Brita Perssons barn voro fem till antalet, nämligen: Erik som var född på Tullen, Anna som var född på Långtora torp, Christina och Brita som var födda på Brunna även de i Långtora medan den sistfödde, som var sonen Carl, var född på Prästgårds ägor i Biskopskulla, och som sedan blev indelt soldat. Han var född den 16 sept 1784 och dog i Biskopskulla 1845.

Carl Persson var född den 13 maj 1746 i Långtora i en syskonskara av fem barn. Hans far hade varit Per Andersson från Långtora, som var född år 1700. Modern hade varit Anna född Ersdotter. Även hon var från Långtora.

Ulrica Hådells släktförhållanden

Ulrica Hådell var född den 5 jan 1847 i Jädra i Håbo-Tibble. Hon var dotter till indelte soldaten nr 65 Carl Olof Holmström-Strömer och dennes hustru Ulrica, född Andersdotter. Fadern var från Stockholm och modern från Aske ägor i Håtuna. Aske ägdes i början av 1800-talet av excellensen Gustaf Lagerbjelke. Vilka de omständigheter voro som föranledde Carl Olof Holmström att bliva Håbo-Tibblebo och indelt soldat, då namnet Strömer tillkom, kan man endast göra sig en teori om. Man kan rekonstruera ett troligt händelseförlopp.

Han var född den 7 febr 1805 i Katarina församling i Stockholm och föräldrarna voro inflyttade landsortsbor. Hans släkt på mödernet kan följas i tiden

tillbaks ända till 1600-talet. De härstammar samtliga från Uppland. Hans föräldrar voro Johan Ersson Holmström, född den 24 mars 1768 i Fittja socken och dennes hustru Christina, född Brunnberg, som var född i Kulla den 5 april 1768.

Hennes föräldrar voro Erik Andersson Brunnberg, som var född den 25 juli 1736 i Kulla och dennes hustru Greta, född Olofsdotter Hjortsberg, som var född i Teda den 6 sept 1745. Erik Andersson Brunnbergs föräldrar voro Anders Andersson Brunnberg, som var född den 25 april 1708 i Kulla och dennes hustru Kerstin, född Eriksson, som var född i Giresta den 26 april 1713. Anders Andersson Brunnbergs föräldrar voro Anders Ersson från Kulla och dennes hustru Anna född Larsdotter som var född i Solna år 1669.

Soldaternas liv i fred och fält

En soldat som tog torp skrev kontrakt med sina *rotebönder*. I det bestämdes bl.a. handpenningens storlek, årlig lön i riksdaler banko, när tillträdet skulle ske m.m. Likaså var i kontraktet avtalat att mindre reparationer på torpet skulle utföras av soldaten, men att de större skulle ombesörjas av roten. Hägnader skulle underhållas av soldaten, men denne skulle erhålla t. ex. fyra parlass bränsle om året. Beten för hans kor skulle fås i rotens hagar tillsammans med dess kreatur, och vid behov av draghäst hade soldaten att vända sig till någon av rotebönderna för lån etc.

Utrustning

En soldats utrustning bestod av bl.a. slaglåsgevär, bandoler vari patronerna förvarades, en rensel av kalvskinn, kopparflaska m.m. Livmunderingen förvarades

i rotekistan och fick påtagas blott på order av kompanibefäl. Det var mobiliseringsuniformen.

De sista krigen

I början av 1800-talet låg krigstungan hård och tryckande över socknen. *Finska kriget 1809*, "den stora folkslaktningen" vid *Leipzig*, striderna i *Danmark 1813* samt kriget i *Norge 1814* krävde stora uppoffringar. Gång efter annan kom Kungl. Majestäts påbud om nytt folk till stridsfronterna. Den 24 nov 1806 mottog chefen för Upplands regemente av konungen order att en bataljon om 600 man ofördröjligen skulle utrustas och avgå till Ystad för att överföras till *Pommern*. Den 26 jan 1807 nådde bataljonen Rügen varifrån den fördes vidare till Stralsund. Under detta fälttåg stupade blott två man från ett av regementets kompanier. Efter återkomsten till Sverige fingo soldaterna tillbringa nära ett halvt år i sina hem. Men i mars månad 1807 befann sig hela regementet åter på marsch, nu mot norska gränsen. Krigutbrottet i *Finland* framtvängde samtidigt en omplacering av markstyrkorna. Sålunda överfördes under sommaren Upplands regemente till Finland. Den 28 augusti landstego upplänningarna i Kristine stad. Redan följande dag inträffade den första skärmytslingen med ryssarna. Fienden drog sig då undan och svenskarna framryckte mot Björneborg. Den 14 sept stod det för Upplands regemente så ärorika *slaget vid Oravais*. I 14 timmar pågick striderna man mot man. Under senare delen av året 1808 drog sig svenskarna tillbaka och 3 dec samma år befann sig regementet i Torneå. I början av året 1809 nådde man Hörnäs där förläggning ordnades. Regementets stridsdugliga styrka omfattade nu endast 347 man, medan de sjukas antal uppgick till 705. Till Hör-

näs kom order att upplänningarna skulle överföras till Åland. Hela styrkan, 378 korpraler och soldater marscherade i början av mars från *Grisslehamn över isen till Åland*. Här stannade man dock icke längre än till den 17:e i samma månad, då regementet tillsammans med övriga svenska styrkor drog sig tillbaka över isen mot svenska fastlandet. En del av upplänningarnas eftertrupp oroades därvid av ryssarna och måste ge sig till fånga. Framkomsten till Grisslehamn skedde efter fyra mils ansträngande marsch.

Sveriges sista krig

År 1813 förband sig Sverige att med en arme delta i det stora befrielsekriget mot Napoleon. Under våren pågick överskeppningen av de svenska trupperna till tysk jord. Den 21 maj lämnade *Upplands regemente* Sverige och nådde *Rügen* den 31 i samma månad varpå man några dagar senare marscherade till *Stralsund*. Den 18-19 okt 1813 deltog regementet i slaget vid *Leipzig*. De svenska trupperna gjorde skäligen passiva insatser i de militära operationerna. Det var närmast jägarna som deltog i striden. Redan 22 okt uppbröt regementet från slagfältet och nådde 6 nov *Hannover*. Den 5 dec ryckte svenskarna in i *Lübeck*.

Efter freden i Kiel 14 januari 1814 återvände Karl Johan med sin arme till huvudkrigsskådeplatsen för att några månader senare överföra de svenska trupperna till Sverige. Här förlades *Upplands regemente* i ett läger utanför Göteborg. Blott i ringa utsträckning kommo upplänningarna sedan att delta i det norska fälttåget. Av dem som gingo ut i kriget voro några mer eller mindre lämlästade då de kommo åter och somliga blevo borta för alltid. För de krigare som lyckligt återkommo ur kriget var naturligtvis glädjen

stor. De som så kunde gav i glädjen en gåva till kyrk-kassan som tacksamhetsgård för försynens hjälp ur kriget och för lycklig hemkomst. 1809 förekommer flera sådana gåvor och 1814 kom ytterligare några krigare hem. Ännu sent på sin ålder berättade soldaterna sina minnen från kriget som folk i stugorna med förskräckelse lyssnade till.

Från denna tid finns en del anteckningar som är gjorda efter hemkonsten av en f.d. indelt soldat vid *Upplands regemente*. Han var född 1791, hans far och farfar hade även de varit indelta soldater och en bror till honom hade stupat i slaget vid Leipzig 1814. Från den militära tjänstgöringen har han antecknat att han i april 1814 låg i förläggning i staden Brytsel i Frankrike. Vidare har han antecknat att han den 18 okt 1818 blev befordrad till korpral. Den 24 aug 1824 hade han uppsatt och daterat en månadsrapport från tredje korpralsskapet av överstelöjtnantens kompani under nr 8 *Upplands Kungliga regemente*. För 24 maj 1830 finns en anteckning angående korpralsskapets samling vid *Litslena gästgivargård* i och för regementsmöte och vad som därvid var att iakttaga ifråga om klädsel och dylikt: vid samlingen gällde snygghet och propert upp-trädande samt nykterhet.

Soldaten som jordbrukare

Av ett arrendekontrakt framgår att denne soldat arrenderade tvenne vretar för sju riksdaler årligen och att han bebott ett ställe som ägdes av riksdagsmannen och häradsdomaren Jan Ersson. Några stickprov om sådd och skörd lämnar han i följande datumanteckningar: den 17 juni 1843 Batolpi "Rovgubben kallad", såddes rovrö. Den 23 juni var jag till Enköping och köpte 260 rotkålsplantor och de var lagom att sätta på

vanliga landet. Priset var sex skilling för hundra. Han omnämner att han på sitt torp haft besök av Staffanssångare och att dessa sjöng så vackert att han inte hört så vackert sedan han var i Stralsund 1813-14. 1841 var det en mycket vacker vår med must och värme och man släppte korna den 13 maj och hästarna den 22 dito. 1844 satte man potaterna den 18 maj och sådde linfrö den 23. Samma år predikades en klagodag i kyrkan efter Karl Johan som avlidet i en ålder av 80 år efter att ha fört regeringen i 26 år. 1845-46 var hårdår och man måste köpa råg från fartyg som anlant till Norrtelje från Petersborg i Ryssland. Den kostade i jan 8 riksdaler tunnan, men i juni var priset uppe i 16 riksdaler.

Missväxtåret 1846

Det var ett bedrövt år detta år 1846 och det kom skänker från både inrikes och utrikes ort, efter att potater, ärter och korn brunnit ned på grund jord. På hösten kom det mycket snö innan marken hunnit frysa till och den låg kvar hela vintern 1846-47. En svår potatissjukdom följde som började med bruna fläckar och var begynnelsen till förruttnelse. En person hade av 30 å 40 tunnor endast 3 kvar sedan allt övrigt ruttnat bort. Ett annat år sprack inte löven ut på träden förrän tre dagar före midsommar, efter en lång och kall vinter, men då kom i stället en kraftig värmebölja, följd av en mäktig vårflod som vållade stora översvämning-ar.

Redskap

Under det dagliga arbetet användes av redskap bl a lövskära, kastskovel, sjöskor för hästen vid vasståkt,

högrimma av hemslagna svinhårsrep, bukok för oxen, tjuva, vältslaga m fl.

Möblemang

Ett soldattorps möblemang bestod av bl a slagbord, golvklocka med lod, utdragssoffa med trälock, dragkista, skåp m.m. och bland husgeråden märktes ljusstöpningsdon, linberedningsdon, smörkärna m.m. En vanlig föda var en blandning av ärtor och rovor som fick surna och användes till supanmat; det var vardagsmat när det var ont om fläskbitar.

Stockholmsskildringar - Södermalm

För att återgå till Carl Olof i Katarina församling, som på den tiden även omfattade Sofia församling, växte han upp under en tid med stor arbetslöshet och fattigdom. Det var dessa förhållanden som kan vara orsak till att han lämnade staden.

Stockholm var på den tiden en småstad och den hade sin bebyggelse endast innanför tullarna. Södermalm var lika med en förstad, bebyggd med låga trähus: med utanför byggda trappuppgångar, med fars-tusvale utåt gården och med luckor för fönstren. Här och var stod en *malmgård* och här och var ett stenhus, med svartjärade järnkrampor uppe på de grårappade gavlarna vilka liksom hindrade väggarna att falla ut från varandra. Merendels hörde en liten täppa eller trädgård till varje hus med fruktträd och blomland, begränsad av ett högt plank.

Uppe på bergen stod *väderkvarnar* och svängde sina vingar och malde säd som införts från gårdar och torp. Nere vid Tegelviken låg stadens *skeppsvarv*, med stapelbäddar och långa längor av magasinsbyggnader och dess kontor med årtalet 1748 i svarta järnsiffror.

Vid Barnängen vid Hammarby sjö fanns klädesfabrik och i dess närhet var Hammarby vintertull belägen. Ovanför den låg en malmgård, med ladugård och stall och Faggens, med trädgårdsanläggningar och planteringar. Vid Faggens hade poeten Bellman brukat hålla till och honom mindes ännu de vuxna. Hans visor gnolade man nu på och spelade i staden. Ett stycke längre upp låg det med ett plank kringbyggda Nytorget, där kungamördaren Anckarström några år tidigare stått fängslad innan han blev förd till galgbacken utanför Skanstull.

Gamla stan och Skeppsbron

Carl Olof beslöt sig således för att bege sig ut på landet. En dag när han var vuxen fick man se honom komma gående Götgatan utför, förbi *stadshuset*, (nuvarande Stadsmuseet) sneddande över Södermalms-torg med Corps de gardet och dess polisbetjänter, fortsatte nedför Brunnsbacken och *Järngraven*, där järnbärare bar fram järn, som anlänt med jakter från Västerås, Köping med flera orter. Carl Olof stannade och tittade på våghuset och på järnet som låg staplat eller uppställt runtom. Han såg *järnvräkare* väga och notera, varpå *järnbärarna* fortsatte och kånkade bort järnet till Saltsjösidan, där det med klang och skrammel kastades ned i pråmar, som vidarebefordrade det ut till fartyg på redde.

Han fortsatte ned mot Söderström och hade då godshamnen till höger. Vid den låg en finnskuta med last av viktualier, ett par kofferdister och en höbåt. Där fanns också fiskhamnen med sumpar och skär-gårdsbåtar. Han fortsatte över *Polhems Blå slussen*, vars verk med balanser, kättingar och krampor börja-

de te sig skröpligt. Han fortsatte förbi *Södra Ström-kvarn* och kom ut på *Skeppsbron*. Där reste sig en hel skog av master invid kajerna. Närmast strömutloppet låg nu först en *vedskuta* och några *hö- och halmbåtar*. Därefter följde Stockholmsgaleasen Venus, en salt-skuta från Portugal, blekingejakter och skonerter, brigantiner, grosshandlare Schmidts skonert Favorite, en norrman med last av salt sill i tunnor som sillpacka re stuvade på kajen m.fl. båtar.

Ynglingen tog tid på sig i den vackra stilla sommardagen och skulle ha kunna tagits för en dagdrivare, fastän han hade ett mycket bestämt mål framför sig vad gällde såväl kosan som framtiden. Men solen sken varmt mot Skeppsbrohusen, fiskmåsarna skriade glättigt över vattnen och ingen gjorde sig någon brådska, vilket larmet och stojet kunnat tyda på. Vagnar och ekipage kom körande förbi; utanför gränderna höll vattenkärror och vinfastager (fastage = större laggkär). Av folket som promenerade sökte sig en del ned mot *roddarmadammernas kullbåtar* för att bliva över-satta till Djurgården. Ett par av de promenerande stannade och ställde sig att se utåt Saltsjön. När Carl Olof tittade dit ut upptäckte han, förutom en Brasilienfarare som låg förankrad, ett stort fartyg utan egentliga master och utan segel men med väldiga skovelhjul utefter sidorna, som drev fram det. Det var *Owens hjulångare Amphitrite*.

Det blev genast folksamling på kajen, där Amphitrite snart lade till och tog ombord passagerare för en sällskapsresa utåt skärgården. Dessa embarkerade och fartyget lade ut igen avhurrat och avvinkat av de kvarstående. Carl Olof fortsatte Skeppbron fram, förbi kokhuset och bort mot *Bomslupsbron*, där en liten

Skåneskuta låg med last av sockerbetor. Andra 'inrikare' låg med last av spannmål och brännvin.

Normalm - Hötorget

När han passerat även *Parmbron* vid statyn, var han framme vid Stallkanalen och uppe på Norrbro och ute på *Normalmstorg* (nu Gustav Adolfs torg) med operan. Därifrån gick han upp mot *Brunkebergstorg* och vidare smågatorna fram, förbi Sergels atelje och dess gjuteri och var framme på *Hötorget*. Där pågick handeln för fullt från stånd och kärror och där låg bondkvarteret, där bönderna kunde sela från och få spiltor för sina hästar. Han gick fram till det för att om möjligt träffa någon Upplandsbonde med vilken han kunde få skjuts. Carl Olof hade nämligen inte för avsikt att följa med i *Uppsaladiligensen* som utgick från Drottninggatan 29. Då hade han kommit för långt bort från målet och resan med diligensen kostade fyra riksdaler banco, och inte heller skulle han följa med som passagerare på *hjulångaren Yngve Frey* eller på någon av jakterna från Riddarholmen. I stället gick han nu fram till den långa raden av kärror där kuskar och bönder uppehöll sig för att fråga om skjuts.

Färden till Håbo-Tibble

En av bönderna hade föregående dag levererat ett lass hö till ett *hyrkuskverk* och han skulle nu återvända hem till *Håbo-Tibble*. Han svarade att det var bara att sitta upp på kuskbocken det. Och så bar det av. Färden gick ut mellan *paviljongerna vid Norrtull* förbi *Stallmästargården*, Linvävartorpet, Hagalunds värdshus, Frösunda gård och bort till *Järva krog*. Där styrde bonden in i allén på Enköpingsvägen, fortsatte genom Spånga och Järfälla socknar, *Barkarby krog*, och ge-

nom hela Sollentuna härad ned mot Stäket, där han svängde upp på plan framför krogen för att gå in och styrka sig med en färdsup. Hästen hade travat på bra och nu var man kommen halvvägs.

Det dröjde en stund innan bonden kom ut igen, och när han satte sig upp på kuskbocken hade han blivit språksam. Han berättade om bron de nu skulle fara över, där han fick erlægga broavgift, att den hade *greve af Ugglas låtit bygga 1804* sedan man tidigare måst färja både folk och fordon över sundet. Och i sundet hade Amphitrite sommaren 1821 gått på grund på en sandbank. Vidare berättade han om mördaren, som i Kummelby skog slog ihjäl en dräng och sedan blivit avrättad på *avrättningsplatsen vid Stäket*.

Man hade snart passerat avtagsvägen mot Almarstäket, varifrån färden fortsatte bort mot *Ryssgraven* och *Dalkarlsbacken* fram mot Näs. Där låg den *illa beryktade Tibble krog* som besöktes av bara tillfällighetsfolk i socknen men aldrig av hedervärda Näs- och Rydboer. Bortom Ryd vidtog gränsskogarna mellan Bro härad och Håbo härad, och sedan även Sundby gård åkts förbi var man inne i Håbo-Tibble. *Lövsta gård* med grå väggar och spån på taket, syntes högt över en klövervall. Där gick svin på ollonbete och en vallflicka höll uppsikt över kreatur. Yxhugg hördes från skogen och långt borta skymtade en sjö. Bonden hälsade på en man vid grinden genom att hytta med piskan.

Bortom denna gård öppnade sig landskapet med åkrar fält och lövängar och genom det slingrade sig landsvägen fram hän mot *Mariedal* backe upp och backe ned, förbi *Kyrkbytorp* och vidare in i *Kyrkbyn*. Före Håbo-Tibble fattigstuga stannade bonden vid foten av en kulle. Där fanns en *vägbrunn* på vars

brunnstak det stod ett laggkärl. Det fyllde han med klart friskt källvatten och man drack, och även hästen fick att dricka.

Men nu var bonden framme i sin hemtrakt och skulle ta av från stora vägen och åka hem till sig. Carl Olof tackade då för skjutsen och begav sig vidare till fots för att vara vid sitt mål före kvällningen. Han fortsatte ner förbi kyrkan, gick fram mellan höga havrefält, tog av vid en gård, gick vidare mellan höga vetefält. Han skymtade allt längre bort och var slutligen försvunnen.

Något eller ett par år därefter, eller den 28 dec 1830, ingick han äktenskap med Ulrica Andersdotter från Aske ägor. Han blev indelte *soldaten nr 65 Holmström Strömer* och lär senare även ha varit kyrkvaktmästare i Håbo-Tibble. Året efter bröllopet den 5/9 1831 föddes första barnet som var sonen Carl Erik. Efter honom kom nio till. De voro: Johan Fredrik född 19/7 1833, Gustaf Adolf född 5/6 1836,

Aron född 28/4 1838, Axel född 17/6 1840, Johan August född 27/2 1843, som blev soldaten Hådell, Ulrica Sophia född 5/1 1847, Matilda Lovisa född 1849, Emma född 25/8 1852 och Vilhelmina Josefina.

Ur "Minnenas bok" av Irma Hådell.

Min morfar August Hådell föddes den 15 februari 1846 och gifte sig 1868 med Sofia Ulrica Strömmer, född den 5 januari 1847. Äktenskapet välsignades med sex flickor och tre pojkar.

Morfar var soldat, en stor trätavla på stugans gavel vittnade om detta. Med stora snirklade bokstäver och siffror stod att läsa: "Kungliga Uplands Regemente" och vad jag förmodar vara morfars soldatnummer. (rote nr 68)

Att vara soldat innebar att man uppbar årlig lön av omkring tio riksdaler. Man fick bo på ett torp och leva av avkastningen som torpet gav; man skulle få utsäde samt vissa kannor vete, råg och korn. Bränslet fick man hämta ur skogen. Detta var förmånerna i huvudsak. Storleken av torpets ägor var omkring 20 tunnland. Det var de s.k. roteböndernas ansvar att soldaten fick vad som var hans rätt. Han skulle också ha tillgång till dragare för sitt jordbruk och vissa kyrkskjutsar om året.

Att minnas är ändamålet med denna bok. Jag försöker dra mig till minnes mormors egen berättelse ur hennes arbetsfyllda och prövossamma liv.

Landsbygden - långt till läkaren

Att leva långt ut på landsbygden, där det var två kilometer till närmaste granne och flera mil när det gällde läkare, är nog svårt för oss senare tiders barn att sätta oss in i. Hur bar de sig åt vid olycksfall till exempel? Jo, det var att vänta och se! Om den drabbade överlevde så kanske han blev krympling av sina

skador. Det var livets hårda lag, och människorna som levde på 1800-talet var väl förtrogna med denna lag. När olyckan slog till var sorgen oerhörd.

Det var år 1880 - min mamma var då sex år och hon skulle få följa med sin pappa bort. Lycklig och glad sprang hon vid hans sida, men så plötsligt snubblade hon på en trädrot. Hon sjönk ihop och skrek av smärta. Morfar försökte hjälpa henne upp, men hon kunde inte stå på sina ben. Det fanns inget annat att göra för morfar än att ta flickan på ryggen och bära henne hem. Det blev en tid av nattvak, gråt och lidande. Ingen kunde fatta vad det tagit åt flickan som alltid varit så söt och glad. Beskäftiga grannar sade att det var något trolltyg i trädroten hon gick över, så det kunde inte botas med något annat än trolldom. Tiden gick, mamma magrade. Hon ville inte leva när hon skulle ha så ont. Till sist tog morfar sin flicka på ryggen och begav sig till en läkare som bodde i Sigtuna. Det var en besvärlig väg genom skogar, över många gärdesgårdar och till sist en sjö att ro över. Kanhända den besvärliga och för mamma plågsamma resan till läkare hade gjort att den uppskjutits som en sista utväg.

Det var en mycket trött och ledsen liten flicka som hängde nästan livlös på sin pappas rygg när dom kom hem igen. Och läkarens ord ringde i öronen på morfar: "Ingenting att göra; skaffa henne ett par kryckor."

Tiden gick. Så småningom kom livslusten tillbaka, och mamma hoppade omkring på sina kryckor. Någon skolgång kom aldrig i fråga, därtill var vägen för lång. Kanske gav hennes syskon henne undervisning i läs-

ning och skrivning. När mamma var 14 år ville hon liksom andra ungdomar gå fram för prästen, men det fordrades att hon skulle kunna läsa och skriva. Alltså gick hon i skolan en månad, och därmed var hennes skolgång fullbordad. När mamma kommit till den åldern behövde hon inte kryckorna längre. Hon var nu låghalt. En skomakare gjorde en speciell känga med extra hög sula och klack.

När mamma var i 40-årsåldern sökte hon läkare för sin "höftsjuka". Då konstaterades det att höftens ledkula låg helt kännbar utanpå höften. Om en läkare funnits till hands när olyckan hände hade det varit lätt att sätta höften i dess rätta läge.

Difteriepidemin i Håbo-Tibble 1892

Ett annat fruktansvärt slag som drabbade morfar och mormor inträffade 1892. En häftig difterieepidemi utbröt i *Håbo-Tibble* kommun. Mormor gjorde allt för att skydda sina barn från faran, men Liemannen slog obevekligt till och skördade tre barn på kortare tid än en månad. Mormor tackade Gud att hon fick behålla sitt förstånd, hon var nära att gå under av sorg.

Mormoner i Håbo-Tibble.

Som soldat var morfar förpliktad att infinna sig en månad varje på år på regementet i Uppsala. För övrigt arbetade han på Negelstena herrgård. Han var en rättskaffens man, ärlig och lojal. Han ville göra rätt mot Gud och människor. Han läste sin Bibel och höll på vilodagens helgd. Nu hade morfar en kamrat på herrgården, och de var också regementskamrater på Polacksbacken i Uppsala. Morfar tyckte om denna Carl Fredrik Krantz, men tyvärr hade Krantz kommit på villovägar. Från att ha varit en god metodist, hade

han ett år tidigare anslutit sig till en ny underlig lära som talade om uppenbarelser och att Gud skulle ha visat sig för en ung pojke. Det var ju orimligt.

Nu var det höst och det brådaste arbetet var utfört, så en kväll sade han till mormor: "Jag tar och går över till Krantzens, det kanske blir sent." Därmed tog han sin bibel och gick. När några timmar gått säger mormor till mamma, som då var 15 år: "Jag går och möter pappa." Hon tände ett ljus och satte i en kopparflaska så att den kunde tjänstgöra som lykta.

Fram på morgontimmarna vaknade mamma av att föräldrarna satt i köket och sjöng, samtidigt som morfar spelade på sitt tvåradiga dragspel.

Det gick inte som morfar hade tänkt sig med Krantz' omvändelse. I stället blev det morfar som kom på andra tankar; den 19 oktober 1889 döptes morfar, 43 år gammal, i den isbelagda Mälaren. Man hade huggit upp en vak intill stranden där det var lagom djupt, en missionär från Salt Lake City förrättade dopet. I en stuga intill hade eldats brasa, så att det skulle vara varmt vid omklädningen. Några månader senare döptes mormor, liksom morfar i en upphuggen vak.

Sedan morfar och mormor blivit medlemmar i Jesu Kristi Kyrka av de Yttersta dagarnas Heliga började en ny epok i deras liv. I Håbo-Tibble fanns nu tre familjer som tillhörde kyrkan. Det var Krantz, Eriksson och Hådem.

Ångbåtsfärd från Stockholm till Negelstena 1909

I minnenas värld vill jag företa en resa från Stockholm till Håbo-Tibble. Vi ger oss iväg: mamma, Ivar 8 år, Birger 6, Sixten 3 och jag 10 år. Vi skulle först gå fram

till Danvikstull, där spårvagnen står. ... Efter den långa promenaden är det med djup tillfredsställelse som vi tar plats på en av de två långa bänkarna som är placerade utmed spårvagnens långsidor. Mamma och jag tar var sin pojke i knät; på så sätt får de åka gratis. När konduktören kommer med bössan lägger mamma ner tre tioöringar.

Nu bär det iväg uppför *Folkungagatan* fram till *Götgatan*. Där svänger vagnen och åker fram till S:t Paulsgatan. Just i den svängen var jag alltid rädd; Götgatsbacken låg som ett stup på ena sidan, men det hände aldrig någon olycka som tur var. Vi fortsätter fram till Ragvaldsgatan, en bit av *Hornsgatan*, över Södermalmstorg och så är vi framme vid *Slussen*. Hela tiden står föraren; under ena foten finns en signalklocka. När han trycker ner foten klämtar klockan, och det gör han i varje gatukorsning, så att det inte skulle bli någon sammanstötning med andra fordon.

När vi kommer fram till Slussen är det broöppning. En båt skall genom slussen ut i Saltsjön. Det är många människor, häståkare, dragkärror och cykelbud som väntar. Fastän vi har bråttom till båten, tycker vi att vi hade tur som fick se, hur det gick till när båtarna slussade ut i Saltsjön.

Så är vi då framme vid båten som heter *Upland*. Jag håller Sixten i handen, Dagen till ära har han fått en båtmössa, som han är mycket stolt över. Ivar och Birger håller sig till mamma. När mamma skall köpa biljetter får hon veta att Upland icke lägger till i *Negelstena*, utan vi skulle åka med *Sigtuna* som ligger jämsides med Upland. I ett huj är Ivar och Birger på kajen. Sixtens mössa blåste av honom, och den måste vi få tag i, innan vi gick i land. Som tur var for inte mössan över bord. Mamma kommer emot oss för att

lugna Sixten. När vi sedan kommer fram i fören för att gå i land, har landgången dragits in och på kajen står Ivar och Birger. Jo, det här var månljust, men till vår stora lycka ser vi hur en besättningsman från Sigtuna tar hand om de förtvivlade pojkarna. Båda båtarna skulle lägga till vid *Stäket*, så där kunde vi om några timmar återförenas ...

Negelstena - Pliktstugan - soldat Hådells stuga

När vi kom fram till Negelstena brygga gick vi in i båtuset, tog av oss våra fina skor och ordnade lite med vår klädsel. Nu hade vi en lång väg framför oss, över hela Negelstena gårde, som var den tråkigaste vägen, dammigt och besvärligt. Men vi hade tur, farbror Jansson som var kusk på gården, där morfar arbetade var nere till båten för att lämna av mjölk som skulle till *Örsundsbro*. Han tog vårt bagage fram till gården. Nu hade vi inget att bära.

Äntligen var vi framme vid Negelstena gård; vi hade då passerat kuskens och rättarens bostäder, och "Stora huset" skymtade bland lövverket. Där bodde grosshandlare Söderström som ägde gården. Det påstås att han började sin karriär som nasare, d.v.s han sålde kängsnören och andra småsaker på gatorna i Gamla stan. Nu umgicks han med greven på Aske och baron på Signhildsberg. Grosshandlare *Söderström* hade två döttrar, den ena var gift med statsminister Trygg som i 20-talets början alternerade med Branting i regeringssammanhang. Den andra dottern hette *Irma*. Mamma som var fattig ville ge sin förstfödda något fint; så jag blev fröken Söderströms namne.

Sedan vi plockat upp våra paket och väskor ur Jonssons kärra fortsatte vi vår färd, det blev i s.k.

gåsmarsch. Först skulle vi över en spång som låg över en å, sedan kom vi till 'lilla backen', 'snea vägen', 'stora backen' och en klivstätta; när vi kom till Carlssons hage gick vi i klunga. En klivstätta till, och så var vi i Ålsta skog. Det betydde att vi snart var framme vid våra drömmars mål; där är *Pliktstugan* och vi går ut med en gärdesgård som omgärdar en av morfars åkrar. På en öppen plats, soligt och vackert, ligger morfars och mormors stuga; vi kånkar och stretar; springer de sista stegen. Nu är det ingen som är trött längre. På trappan står mormor och hälsar oss välkomna.

Från mormors stuga såg man ut över den vackraste plats på jorden; man såg skogar, åkrar och ängar så långt ögat kunde nå. Vi tittade på körsbärsträden, jordgubbslandet, ladugården; vi undersökte uppe i bergen om allt var sig likt; om alla buskar, träd och bergknallar stod på plats. Så gick vi in i mormors

kammare, och det gjorde vi nästan med andakt, för där var så fint med blommor; det luktade alltid så gott därinne. På möblerna fanns många vackra saker från Amerika som mostrarna hade skickat hem. På byråns ena hörn stod morfars tvåradiga dragspel, som är förknippat med så många kära minnen. I köket hängde blankskurade kopparkärl. Där fanns en jättestor bakugn, ett stort klädskåp där katten hade sin plats, ett stort slagbord och en utdragssoffa. I kammaren fanns en uppbäddad säng med ett tjockt vitt täcke; högt på den snörräta sängen låg en kudde. Ingen fick bädda upp mormors säng, för hon var så noga med den.

Besöket varade högst en vecka, men jag stannade kvar hela sommaren för att gå mormor tillhanda; och det var jag mycket glad för.